

OKUL PSİKOLOJİK DANIŞMANLIĞINDA KONSÜLTASYON SÜRECİ VE MODELLERİ

Arş. Gör. Abdullah Mücahit Aslan
Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi
abdullahmucahit@gazi.edu.tr

Prof. Dr. Mehmet Güven
Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi
mehmetguven@gazi.edu.tr

Özet

Okul psikolojik danışma ve rehberlik çalışmaları kapsamında yürütülen konsültasyon (müşavirlik) çalışmalarının rehberlik hizmetleri içerisinde önemli bir yeri vardır. Okul psikolojik danışmanlarınca yürütülen konsültasyon çalışmaları, öğrencilerin bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönden gelişmelerine katkı sağlamak amacıyla yöneticiler, öğretmenler ve ebeveynler gibi öğrenciyle ilgili kişilerle stratejiler geliştirmeye ve planlamaya dönük, işbirliğine dayalı çalışmaların yapıldığı rehberlik hizmetlerindedir. Konsültasyon çalışmaları kapsamında öğrenciyle ilgili kişilerle kurulan etkileşimler sayesinde taraflarda ortak bir rehberlik anlayışı oluşturmak amaçlanmakta ve mevcut kaynaklar bu anlayışa uygun olarak kullanılmaktadır. Ayrıca okul yöneticisi, öğretmenler ve ebeveynlerle yürütülen konsültasyon çalışmaları, öğrencinin çeşitli alanlardaki ihtiyaç ve sorunlarını anlamak için bütüncül bir yaklaşım sunmakta, pozitif okul iklimini geliştirmeye yardımcı olmakta, öğrencinin yaşamında anlamlı rollere sahip bu yetişkinlerin ebeveynlik ve öğretimle ilgili etkili stratejiler geliştirmelerine olanak sağlamaktadır. Bu nedenle bu çalışmada, okul psikolojik danışmanlarının konsültasyon sürecini nasıl yapılandırabileceklerine, bu konuda sahip olmaları gereken becerilere, yararlanabilecekleri konsültasyon modellerine yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Konsültasyon (müşavirlik), okul rehberlik hizmetleri, psikolojik danışman.

CONSULTATION PROCESS AND MODELS IN SCHOOL PSYCHOLOGICAL COUNSELING

Abstract

Consultation studies has an important place in guidance services. Consultation studies are carried out by school counselors with student-related persons, such as managers, teachers and parents, to contribute to the physical, mental, emotional and social development of students. Guidance services based on cooperation are presented to planning and implementing strategies pertaining to the problem situations in the consultation process. Within the context of consultation studies, it is aimed to establish a common guiding mentality on the sides through the interaction with the student-related persons and to use the available resources in accordance with this understanding. In addition, consultation studies provide a holistic approach to understanding the needs and problems of the students in various areas. In this study addressed how school counselors can construct the consultation process, the skills they need to have and the consultation models they can use.

Keywords: Consultation, school guidance services, school counselor.

GİRİŞ

Okul psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri kapsamında yürütülen ve dolaylı rehberlik hizmetlerinden olan konsültasyon hizmeti, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin amaçlarına ulaşmasında önemli bir yere sahiptir. Öyle ki gizilgüçlerini ve niteliklerini tanıyan, sorunlarını çözebilen, içinde yaşadığı toplumun özgür ve sorumlu bir üyesi olan bireyler yetiştirme amacına ulaşılması ancak

okul psikolojik danışmanlarının bireyin yetişmesinden sorumlu kişilerle ortak bir anlayış içinde çalışabilmesine bağlıdır (Kuzgun, 2008). Taraflarda ortak bir rehberlik anlayışının oluşması ise konsültasyon hizmeti ile mümkündür (Akman, 2002).

Okul psikolojik danışmanları, sundukları rehberlik hizmetlerinde sıklıkla konsültasyon hizmetine başvurmaktadır. Çünkü konsültasyon, öğrencinin akademik, kişisel-sosyal ve kariyerle ilgili sorun ve kararlarını değerlendirmek ve anlamak için bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır. Öğretmen, ebeveyn ve yöneticilerle gerçekleştirilen konsültasyon çalışmaları, öğrencinin yaşamında anlamlı rollere sahip yetişkinlerin ebeveynlik ve öğretimle ilgili etkili stratejiler geliştirmelerine olanak tanımaktadır (Brigman, Mullis, Webb ve White, 2005). Ayrıca konsültasyon, danışmanın zamanını etkili bir şekilde kullanarak çoğu öğrenciye ulaşmasını sağlamakta (Davis, 2005) ve okul psikolojik danışmanlarına öğretmen, ebeveyn ve yöneticilerle güvenilir ilişkiler geliştirme imkânı sunmaktadır (Myrick, 1997). Bütün bunlara ek olarak öğretmen, ebeveyn ve yöneticilerle yürütülen konsültasyon çalışmaları, pozitif okul ikliminin gelişmesine yardımcı olmakla birlikte okul danışmanlarının ebeveyn ve okul personeline rollerini daha açık bir şekilde tanıtabilmelerini sağlamaktadır (Muro ve Kottman, 1995).

Bu çalışmada, önemli bir rehberlik hizmeti olan ve bu konudaki yurtiçi literatürde yeterince ilgi odağı olmadığı düşünülen konsültasyon hizmetine ilişkin okul danışmanlığı literatürüne katkıda bulunmak ve okul psikolojik danışmanlarının konsültasyon uygulamalarında süreci etkili bir şekilde yapılandırmalarını sağlamak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda ise çalışmada konsültasyon kavramı üzerinde durulmuş, okul psikolojik danışmanlarının konsültasyon sürecini yürütebilmeleri için sahip olmaları gereken becerilere değinilmiştir. Ayrıca okul psikolojik danışmanlarının konsültasyon sürecini nasıl yönetmeleri gerektiğine, bu süreçte yararlanabilecekleri öne çıkmış konsültasyon modellerine ve konsültasyon sürecinde çalışabileceği taraflara ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Konsültasyonun Tanımlanması

Konsültasyon terimini tanımlamak danışmanlık, psikoterapi gibi kavramları tanımlamak kadar zordur. Çünkü bu kavrama yönelik çalışan uygulayıcı ve teorisyenler, yaklaşım ve tanımlamalarında konsültasyonun farklı yönlerine vurgu yaptıklarından literatürde genel olarak üzerinde fikir birliğine varılmış bir tanım bulunmamaktadır. Bu nedenle konsültasyona ilişkin bir tanım yapmak yerine konsültasyon sürecinde var olan, genel olarak kabul görmüş temel özellikler üzerinde durularak konsültasyon kavramı bütüncül olarak ele alınabilir. Aşağıda konsültasyon sürecine ilişkin temel özellikler ele alınarak ve literatürde öne çıkmış konsültasyon tanımlarına da değinilerek konsültasyon kavramı açıklanmaya çalışılmıştır.

Problem Çözme. Konsültasyon sık sık problem çözme süreci olarak karakterize edilir. Ancak problem her zaman yanlış ya da hatalı bir şeyi ifade etmez. Bazen dikkat edilmesi gereken bir durumu da ifade edebilmektedir. Konsültasyon sürecinde yardımı sunan kişi, sadece dolaylı olarak hizmet alan kişilerin ya da grupların problemlerine ilişkin olarak yardım arayan kişiye hizmet sunmaz. Aynı zamanda yardım arayan kişinin problemin nasıl ortaya çıktığını anlamasına, ihtiyaçları tanımlamasına, bu ihtiyaçları karşılayacak kaynakları keşfetmesine ilişkin yeteneklerini güçlendirmesine de katkıda bulunmaktadır. Bu yönüyle konsültasyon çok geniş bir problem çözme koşullarında gerçekleşmektedir (Parsons ve Kahn, 2005).

Üçlü İlişki. Konsültasyonun yaygın olarak kabul edilen ikinci özelliği ise üçlü doğasıdır. Her konsültasyon süreci bir yardım verici (consultant), bir yardım arayan (consultee) ve yardım arayan kişinin doğrudan sorumlu olduğu kişi (client) olmak üzere üç taraftan oluşur. Konsültasyon süreci genellikle yardım arayan kişi tarafından başlatılmaktadır. Yardım veren kişi ise genellikle mevcut probleme ilişkin olarak yardım arayan kişi tarafından özel bilgi ve yeteneğe sahip kişiler olarak algılanmaktadır. Yardım verici olan konsültant, konsültasyon alan kişiye doğrudan hizmet verirken, yardıma ihtiyaç duyan kişi ya da gruplara ise konsültasyon alan aracılığıyla dolaylı bir hizmet sunmaktadır (Schmidt, 1999). Konsültasyon bu üçlü doğası ile danışman tarafından doğrudan hizmetin sunulduğu danışan arasındaki ikili yardım ilişkisinden kesin olarak ayrılmaktadır (Parsons ve Kahn, 2005).

Geliştirme. Konsültasyonun üçüncü temel özelliği ise hem yardım arayanı hem de yardımın dolaylı olarak ulaştırıldığı kişiyi geliştirme amacıdır. Yardımı veren kişi, dolaylı olarak yardımı alan kişinin problemlerinin üstesinden gelmesine hizmet etmekte, gerekli becerileri yardım arayan kişi kanalıyla aktararak gelişmesini sağlamaktadır. Ayrıca bu süreçte yardımı arayan kişinin de gelecekte benzer kişi ya da problemlerle karşılaştığında başa çıkmasını sağlayacak yeteneklerinin gelişmesine katkı sunmaktadır (Zins, 1993).

Konsültasyonun yukarıda sunulan genel özelliklerini de içerisinde barındıran, danışmanlık literatüründe öne çıkmış tanımların bazılarında da aşağıda yer verilmiştir.

Dinkmeyer (1968) konsültasyonu şu şekilde tanımlamaktadır:

Konsültasyon, bilgiyi, fikirleri, gözlemleri paylaşmayı ve denenebilir hipotezler geliştirmeyi sağlayan ast- üst ilişkisi yerine işbirliğini ve ortak bir planlamayı vurgulayan aynı zamanda öğrenci ve öğretmenin eşsizliğini koruyacak öneriler geliştirmeyi amaçlayan hizmet türüdür.

Ruh sağlığı konsültasyon modelinin öncüsü Caplan'ın (1970) konsültasyon tanımı ana referans kaynaklarından biri olarak kabul edilmektedir:

Konsültasyon, konsültan ile mevcut probleminin konsültanın uzmanlık alanına girdiğini düşünen yardım arayan kişi arasında geçen, her iki tarafın da uzman olarak kabul edildiği bir etkileşim sürecidir.

Keleşoğlu (1994) konsültasyonu şöyle tanımlamaktadır:

Doğrudan doğruya öğrencilere dönük olmayan, ancak öğrencilere verilen psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin etkililiğini artırmaya yardım eden hizmetlerdir.

Akman'a (1994) göre konsültasyonun tanımı şu şekildedir:

Psikolojik danışmanın, öğrencinin eğitimi ile ilgili ya da yetiştirilmesinden sorumlu bir ya da daha fazla sayıda kimse ile işbirliği yaparak, öğrencinin gelişmesi için kurduğu yardım ilişkisidir.

Yukarıdaki tanımlar incelendiğinde genel olarak belirli ortak noktalar üzerinde durulduğu görülmektedir. Buna göre konsültasyon, yardıma ihtiyaç duyan kişiye ulaştırılan dolaylı bir hizmet olarak ifade edilmektedir. Ayrıca konsültasyonun konsültan, konsültasyon alan ve yardıma ihtiyaç duyan taraflar arasında gerçekleşen üçlü bir ilişki süreci olduğu da tanımlarda üzerinde durulan noktalardan birisidir. Tanımlarda vurgulanan diğer bir nokta ise konsültasyon sürecinde ast üst ya da hiyerarşik bir ilişkinin değil eşitlikçi bir ilişkinin olduğu ve tüm tarafların çözüm için birlikte çalıştığı noktasıdır.

Konsültasyonun Tarihçesi

Çoğu yardım hizmeti gibi konsültasyonun da kökleri antik zamanlara kadar uzanmaktadır. Antik dönemde konsültasyonun iki önemli işlevini yerine getiren kişiler vardı. Bunlar şifacılar ve teknolojik danışmanlardı. Şifacılar, insanların iyilik halini güçlendirme gibi bir yeteneğe sahip iken teknolojik danışmanlar ise insanlara bozulan şeyleri nasıl tamir edeceğini, problemi çözmek için sonraki adımda neler yapılması gerektiğini anlatırlardı (Gallessich, 1980). Buna göre ilk çağlardan günümüze kadar kavramların ismi değişse de içerdiği anlamlar arasındaki paralelliğin halen devam ettiği görülmektedir. Günümüzdeki konsültasyon anlayışının temellerinin atılmasındaki en somut etki ruh sağlığı konsültasyon modelinin öncüsü Gerald Caplan'a aittir. Caplan 1949'da İsrail'de bir psikiyatrist olarak çalışırken kendisine 16.000 göçmen gence ruh sağlığı hizmeti sunma sorumluluğu verilmiştir (Caplan, Caplan ve Erchul, 1994). Bu durumda bireysel psikoterapinin sunduğu olanaklar bu kadar fazla sayıda kişi ile çalışmaya uygun değildi. Bundan dolayı Caplan ve çalışma grubu, bu hizmeti göçmenlerin okullarındaki danışmanlara yönelterek doğrudan verilecek hizmet yükünü azaltmanın yolunu bulmuşlardır. Takım üyeleri, danışmanlara tek tek yardım sunmak yerine okullarındaki danışmanlarla konsültasyon çalışması yürütmüşlerdir. Konsültasyon süreci boyunca danışmanlar, göçmenlerin problemlerinin çözümünü engelleyen yanlış algılarının ve kalıplaşmış düşüncelerinin farkına vararak yeni bakış açıları ve geniş perspektifler kazanmışlardır. Daha sonra danışmanlar gençlerle çalışmak için bir araya gelmişlerdir. Bu çalışmada Caplan ve arkadaşlarının çabalarının amacı, doğrudan hizmet modeli ile ulaşabileceklerinden daha fazla çocuğa konsültasyon vasıtasıyla ulaşarak onların ruh sağlığını olumlu şekilde etkilemektir (Erchul ve Martens, 2010).

Konsültasyonun gelişim süreci 1950'lerden itibaren devam etmiş ve konsültasyon o yıllardan itibaren ruh sağlığı hizmetlerinin sunulmasında önemli hizmetlerden biri olmuştur. Bu gelişim okul psikolojisi, toplum psikolojisi gibi psikoloji alanlarında da kendini göstermiştir (Kong, 2011). Öyle ki okul danışmanlığı programlarının akreditasyonunu sağlayan öncü kuruluş Council for the Accreditation of Counseling and Related Educational Programs (CACREP, 1997), okul danışmanlarının, öğretmenler, yöneticiler, ebeveynler, öğrenciler, toplumsal gruplarla konsültasyon yaparken konsültasyona ilişkin bilgi ve becerileri göstermeleri gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca ASCA - American School Counselor Association (2004) ise konsültasyonu okul danışmanlarının sunmaları gereken öncelikli müdahaleler arasında göstermektedir.

Konsültasyonun Bireye Sunulan Diğer Yardım Hizmetleriyle Karşılaştırılması

Konsültasyon, bireye yaygın olarak sunulan danışmanlık ve psikoterapi, süpervizyon, öğretim, arabuluculuk gibi hizmetlerle karşılaştırılarak daha açık bir şekilde anlaşılabilir. Caplan'ın (1970) yaptığı olduğu ve aşağıda belirtilen karşılaştırmalar bu anlamda önemli olarak değerlendirilmektedir.

Konsültasyon, *psikoterapi ve danışmanlık* hizmetlerinden iki açıdan ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi danışmanlık ve psikoterapinin doğasında ikili ilişkinin olmasıdır. Ki bu ilişkinin tarafları hizmeti sunan (danışman, psikoterapist) ve hizmeti alan (danışan, öğrenci, ebeveyn v.b.) kişilerdir. Oysa konsültasyonun doğasında ise daha önce ifade edildiği gibi üçlü bir ilişki bulunmaktadır. İkinci farklılık ise danışmanlık ve psikoterapi, hizmeti alan kişinin kişisel problemleriyle ilgilenirken konsültasyon, yardımı arayan kişinin kendi kişisel sorunlarıyla değil işle ilgili ya da sorumlu olduğu kişiyle ilgili problemlerle ilgilenmektedir.

Konsültasyondan farklı olan diğer bir hizmet ise *süpervizyon* hizmetidir. Süpervizyon, bireyin mesleki bilgi, beceri, güven, objektiflik ve kişilerarası etkileşim gibi konularda yeterliğinin gelişmesini denetleyen bir süpervizörün bulunduğu yoğun hiyerarşik ilişkidir. Tanımdan anlaşıldığı gibi süpervizyon konsültasyondan farklı olarak ikili ve devam eden bir ilişkidir. Aksine konsültasyon ise geçici ve üçlü bir ilişkidir. Ayrıca süpervizyonda ilişki sürecine bakıldığında bir kişinin diğer kişinin üzerinde güce sahip olduğu görülmektedir. Konsültasyonda ise konsültan ve konsültasyon alan kişi (yardım arayan) arasında eşitlikçi bir ilişki vardır.

Arabuluculuk ise problem çözme amacını taşıması, üçlü doğası, yoğun olarak işbirliğini kullanması ve taraflar arasında eşitlikçi bir ilişkiye sahip olması dolayısıyla konsültasyona benzemekle birlikte çatışma çözümü gibi kişisel sorunlarla ilgilenmesi, öğretim işlevini asla kullanmaması yönünden konsültasyondan ayrılmaktadır.

Konsültasyon Hizmeti İçin Gerekli Beceriler

Konsültasyonun etkili bir şekilde yerine getirilmesi için konsültanların sahip olması gereken bir dizi kritik beceriler bulunmaktadır. Bunlar arasında kişilerarası beceriler, iletişim becerileri, problem çözme becerileri ve grup becerileri yer almaktadır.

Kişilerarası Beceriler. İlişkinin başlamasını, sürdürülmesini ve sonlandırılmasını sağlayan kişilerarası ilişkiler bireyin diğer insanlarla birlikte yaşamasını sağlayan yeteneklerdir. Konsültasyon çalışmaları da konsültanların bu becerilere sahip olmasını gerektirmektedir. Konsültasyon ilişkisinin başlamasını ve sürdürülmesini sağlayan başlıca kişilerarası ilişkiler şunlardır (Doughtery, 2000): konsültasyon alan kişinin rahatlamasını sağlamak, İlişkiden beklentileri ifade etmek, konsültasyon alan kişinin gözünde konsültana ilişkin uygun bir imaj oluşturmak, saygınlık, dürüstlük ve uzmanlık üzerine sosyal bir etki geliştirmek, konsültanın kendisiyle tutarlı olması gibi becerilerdir. Özellikle kültürler arası konsültasyonda, konsültanın kişilerarası becerilere sahip olması sürecin önemli bir parçasıdır (Gibbs, 1980).

İletişim Becerileri. Konsültan ve konsültasyon alan kişi arasındaki iletişim süreci, konsültasyon sürecinin merkezini oluşturmaktadır. Konsültasyon sürecinde yaşam olayları ve deneyimlerin aktarılabilmesi için taraflar birçok yardım ilişkisinde olduğu gibi iletişim becerilerine ihtiyaç duyarlar. İletişim becerileri ise bireylerin birbirlerine anlamlı mesajlar göndermek ve almak için kullandıkları

yetenektir. İletişim becerileri, kişilerarası becerilere kıyasla daha tekniktir. Konsültanlar için önemli olan bazı temel iletişim becerileri vardır. Bunlar (Harrison, 2004): iletişime sözel olmayan katılım, dinleme, empatiyi kullanma, soru sorma, özetleme, dönüt vermek ve bilgi verme gibi becerilerdir.

Problem Çözme Becerileri. Konsültasyon bir problem çözme aktivitesi olduğundan konsültanların yüksek düzeyde problem çözme becerilerine sahip olması gerekmektedir. Literatürde problem çözme becerilerinin, kişilerarası ve iletişim becerilerinin temeli olduğu da ifade edilmektedir (Curtis ve Stollar, 1995). Konsültanlarda olması gereken problem çözme becerilerinden bazıları şunlardır (Gallessich, 1980) : problem çözümü için bir başlangıç oluşturma, problemi tanımlama, problem durumunun etrafındaki koşulları inceleme, problemle ilgili bilgiyi toplama, analiz etme ve yorumlama, kolaylaştırıcı ve kısıtlayıcı güçleri belirleme, özel problem durumları için müdahaleler tasarlama, problem çözme çabalarını değerlendirme, problem çözme süreci boyunca kimin ne yapacağını saptamak ve problem çözümünün sonuçlarını ön görebilme gibi becerilerdir.

Grup Becerileri. Konsültasyon çalışmaları bireylerle yapıldığı gibi gruplarla da yapılmaktadır. Bu durumda konsültanların grupla çalışma becerilerine de sahip olmaları beklenmektedir. Konsültanların sahip olması gereken grup becerilerinden bazıları şunlardır (Brigman ve diğ., 2005): görev ve çalışma konularına ilişkin dikkati odaklama ve sürdürme, konsültasyon alan kişilerin arasındaki çatışmaları yönetme, oturumların gündemlerini yönetme, grup üyelerine dönüt sağlamak, grup üyeleri arasında somut ve belirgin iletişimi sağlamak, grup sürecinin gelişimini sağlama gibi becerilerdir.

Konsültasyon Süreci

Konsültasyon süreci, konsültanın konsültasyon alan kişiye problemi incelemesine, çözümler araştırmasına, stratejiler seçmesine ve sonuçları değerlendirmesine yardım ettiği bir süreçtir. Konsültasyonla ilgili literatürde çok sayıda model ve bu modellere ilişkin süreçler yer almaktadır. Genellikle modellerde öne sürülen süreçler, birbirinden pek farklılık göstermemektedir. Aşağıda konsültasyona ilişkin kapsayıcı dört aşamaya yer verilmiştir (Brigman ve diğ., 2005; Myrick, 1997; Schmidt, 1999):

Giriş. Bu aşamada konsültan, konsültasyon alan kişi ile görüşür, bilgiler verir, görüşmenin amacını ifade eder ve problemi anlamaya çalışır. Bu aşamanın ana amacı, konsültasyon alan kişinin problemi açıkça ifade etmesine ve tanımlamasına yardımcı olmaktır. Ayrıca giriş aşaması konsültan ve konsültasyon alan kişinin arasındaki güven ilişkisinin (rapport) kurulduğu, mevcut probleme ilişkin bilgi toplama sürecinin başladığı aşamadır. Bu aşamada bilgi toplanmasındaki amaç, konsültan ve konsültasyon alan kişiye bir sonraki aşamada alternatif çözümlerin araştırılmasına yardımcı olması içindir.

Araştırma. İlişki kurulduktan sonra ve problem açık bir şekilde anlaşıldıktan sonra katılımcıların rolleri açık bir şekilde tanımlanmaktadır. Bu aşamada konsültasyon sürecindeki kişilerin tamamının sorumluluklarını bilmeleri gerekmektedir. Roller açık bir şekilde tanımlandıktan sonra katılımcılar, durumu araştırmakta ve problemin çözümüne yardımcı olacak stratejileri düşünmektedirler. Bu aşamada, birinci aşamada toplanan bilgiler dikkatli bir şekilde incelenmekte, yaklaşımlar, stratejiler ve muhtemel olasılıklar tartışılmaktadır. Bazen konsültanlar, çözüm alternatiflerini genişletmek için beyin fırtınası yapmak üzere konsültasyon alan kişiyi cesaretlendirir ve abartılı ya da uygulanamaz oluşu göz önüne alınmaksızın tüm görüşler listelenir. Liste oluşturulduktan sonra konsültan ve konsültasyon alan kişi uygulanamayacak olan görüşleri fikir birliği ile atarak alternatifleri daraltırlar. Bu aşamanın sonunda ise uygulamak için gerekli bir ya da daha fazla sayıdaki stratejiler oluşturulmaktadır.

Uygulama. Başarılı bir konsültasyon çalışması için bu aşamada araştırma aşamasında belirlenen stratejilere uygun olarak eylem planı hazırlanır. Bu plana göre sorumluluklar dağıtılır ve bu görevlere ilişkin bir sözleşme yapılır. Eylem planı ise her bir katılımcıya ne yapacağını, ne zaman, nasıl yapacağını bildirmektedir. Konsültasyon süreci, görevlerin ve zamanlamaların belli olduğu eylem planını uygulamakla sona ermemektedir. Aynı zamanda sürecin yeterli derecede izleme ve değerlendirme çalışmaları da yapılmalıdır.

Değerlendirme. Başarılı bir konsültasyon çalışması, izleme ve değerlendirme yapılmadan tamamlanamamaktadır. Bu aşamada, okul psikolojik danışmanı (konsültan), süreçteki tarafların her birinden görevlerini eylem planına uygun bir şekilde yerine getirip getirmediğini öğrenmek için bilgi almaktadır. Eğer konsültan, katılımcıların görevlerini uygun bir şekilde yerine getirmediğini anlarsa araştırma aşamasına tekrar dönerek roller tekrardan açık hale getirilmekte ve seçilen stratejiler tekrardan incelenmektedir. Eğer görevler uygun bir şekilde yerine getirilmiş ve tanımlanan problem çözülmüş ise konsültasyon süreci sonlandırılmaktadır.

Dört aşamalı konsültasyon süreci, konsültanların öğretmenler, aileler ve diğer personelle çalışmasını sağlamak ve etkili eylem planları uygulamalarına fırsat vermektedir.

Konsültasyon Sürecinde Üstlenilen Konsültan Roller

Konsültasyon sürecinde konsültanlar, konsültasyon hizmetini nasıl yürüttüklerine göre değişen farklı rollere girerler. Bu roller yaygın olarak avukat/savunucu, uzman, eğitimci, işbirlikçi, süreç uzmanı gibi rollerdir (Dougherty, 2000). Bu roller aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Avukat/Savunucu. Konsültan rolleri içerisinde en yönlendirici olan roldür. Bu rol gereğince konsültanlar, konsültasyon alan kişileri etkili olacak müdahalelerin uygulanmasına ikna etmeye çalışırlar. Ancak bir başka yönden avukat/savunucu rol, yardıma ihtiyacı olan kişilerin haklarını savunmak, bu kişilere yardım ve tedavi sağlamak olarak da görülmektedir (Kurpis ve Lewis, 1988).

Uzman. Konsültanlar tarafından yaygın olarak üstlenilen rol uzmanlıktır. Bu rol içinde konsültan, yardım arayan kişilere bilgi, öneri ve hizmetler sunmaktadır. Kurumlar genellikle öğrencilerle ilgili olarak sistemdeki yanlış ya da hatalı olan şeyin ne olduğunu tespit etmek için konsültanlara başvurmakta ve genellikle bu durumlarda konsültanlar uzman rolünü üstlenerek çözüm önerilerinde bulunmaktadırlar. Konsültanlar uzman rolünü kullanırken onlardan konsültasyon alan kişiler üzerinde bağımlılık oluşturma olasılıklarının farkında olmalıdırlar (Dougherty, 2000).

Eğitimci. Konsültanların üstlendikleri rollerden uzman rolüne en yakın rol eğitimci roldür. Eğitimci rol, konsültasyon alan kişilerdeki değişimleri sağlayan konsültan rolüdür. Eğitimci rol, aynı zamanda hem formal hem de informal eğitimleri içermektedir. Eğitimci rolü üstlenen ya da kullanan bir konsültanın hem belli becerilerde uzman olduğu hem de bu becerileri konsültasyon alan kişilere kazandırma konusunda yeteneğe sahip olduğu kabul edilir. Eğitimci rolün en önemli avantajı, bu rol aracılığı ile konsültasyon alan kişinin gelecekte kullanacağı bilgi ve becerileri kazanmasıdır (Thompson, 1992).

İşbirlikçi. Konsültanlar genellikle konsültasyon alan kişilerle başarılı bir konsültasyon deneyimi için ortaklaşa bir şekilde belli bir amaç doğrultusunda kaynakları toplayarak üzerinde çalıştıkları işbirliğine dönük konsültasyonu kullanmaktadır (Dougherty, 2000).

Bilgi Sağlayıcı. Bilgi sağlayıcı rolü, hemen her konsültanın süreçte üstlendiği bir rol çeşididir. Bu rol, basit bir şekilde sadece bilgi sağlamayı içermektedir. Konsültan, bu rol gereğince bilgi toplar, analiz eder ve konsültasyon alan kişiye geri dönütler vermektedir. Bilgi toplamak bu roldeki bir konsültan için problemi açıklamak ve tespit etmek için gereklidir (Dougherty, 2000).

Konsültasyon Modelleri

Konsültasyona yönelik olarak ortaya konan modeller, sürece ilişkin olarak izlenecek aşamaları, ilişkinin doğasını, probleme yaklaşımı belirlemesi açısından önem taşımaktadır. Konsültasyona yönelik olarak çeşitli modeller olmakla birlikte aşağıda öne çıkan dört model üzerinde durulmaktadır.

Ruh Sağlığı Konsültasyon Modeli. Gerald Caplan tarafından II. Dünya savaşı sırasında çok sayıda insana sunulacak doğrudan yardım hizmetlerinin sınırlayıcılığı karşısında ortaya atılan bu model yaygın konsültasyon modellerinden birisidir. Ruh sağlığı konsültasyon modelinde, adından da anlaşıldığı üzere, danışmanlar, psikologlar gibi psikolojik yardım hizmeti sunan kişiler tarafından konsültasyon süreci kullanılarak toplumun ruh sağlığını ilerletmek amaçlanmaktadır (Muro ve Kottman, 1995). Konsültasyon süreci, her biri kendi alanında uzman olan iki kişi arasında kurulan hiyerarşik olmayan,

gönüllü bir ilişkiye dayanmaktadır. Süreçte amaç ise yardıma ihtiyacı olan kişi ya da kişilerin ruh sağlığı fonksiyonunu ilerletmek olduğu kadar ayrıca konsültasyon alan kişiye de gelecekte benzer sorunlarla karşılaştığı zaman baş edebilmesini sağlayacak beceri ve yetenekleri kazandırmaktır (Caplan, 1970; Caplan ve diğ., 1994; Crothers, Hughes ve Morine, 2008).

Ruh sağlığı konsültasyon modeli, diğer modellerden farklı olarak konsültasyon alan kişide de bir takım sorunların olabileceğini ya da konsültasyon sürecinde bir takım sorunlarla karşılaşabileceğini içermektedir. Bu sorunlar (1) bilgi eksikliği, (2) beceri eksikliği, (3) güven eksikliği ve (4) objektif olma eksikliğidir. Bilgi eksikliği, konsültasyon alan kişinin öğrenci ya da danışanlarının sorunlarına ilişkin sınırlı bir anlayışa sahip olmasını ifade etmektedir (Caplan, 1970). Konsültanlar bu durumda, konsültasyon alan kişiye ilgili konularda eğitsel bilgi vererek bilgi eksikliğini giderebilmektedirler. Beceri eksikliğinde ise konsültasyon alan kişi sorunu anlamakta ancak sorunu ortadan kaldırmaya ilişkin tatmin edici bir çözüme sahip olmamasını ifade etmektedir. Güven eksikliğinde ise konsültasyon alan kişi problemle karşılaştığında sahip olduğu becerileri kullanmaya ilişkin bir kararlılık ortaya koyamamakta, çekimser kalmaktadır. Bu tür durumlarda konsültasyon alan kişide kendine güven ve cesaretin geliştirilmesi gerekmektedir. Objektif olmada eksiklik ise konsültasyon sürecinde en sık karşılaşılan sorunlardan birisidir. Bu durumun başta gelen sebepleri konsültasyon alan kişinin bilinç altı etkenleri ve önceki deneyimleridir. Bu eksiklik türünde konsültasyon alan kişi, yardıma ihtiyacı olan kişiyi ya da üzerinde çalıştığı problemi yaşamında daha önceden var olan bir kişiye ya da soruna benzeterek mevcut durumu objektif olarak algılayamamaktadır. Bunun sonucunda ise konsültasyon alan kişinin etkililiği olumsuz şekilde etkilenmektedir. Bu tür durumlarda konsültan, yüzleştirme yapma gibi teknikleri uygulayarak ya da mevcut durumun kendine has özelliklerinin olduğunu vurgulayarak bu eksikliğin giderilmesine yardımcı olmaktadır (Akman, 2002; Caplan, 1995; Crothers ve diğ., 2008).

Ruh sağlığı konsültasyon modelinde süreç (1) ilişki kurma, (2) değerlendirme, (3) müdahale ve (4) izleme ve değerlendirme olmak üzere 4 aşamada gerçekleşmektedir (Caplan, 1970). Bu aşamalar ise odak, amaç ve konsültanın rolüne göre birbirinden ayrılan ruh sağlığı konsültasyon modelinin dört temel çeşidi için kavramsal bir çerçeve oluşturmaktadır. Bunlar (1) yardıma ihtiyaç duyan kişide davranış değişikliği amaçlayan yardıma ihtiyaç duyan kişi merkezli konsültasyon (client-centered case consultation); (2) konsültasyon alan kişinin performansını artırmayı amaçlayan konsültasyon alan kişi merkezli konsültasyon (consultee-centered case consultation); (3) etkili bir program geliştirmede konsültasyon alan kişiye yardımcı olmayı amaçlayan program merkezli yönetimsel konsültasyon (program-centered administrative consultation); (4) konsültasyon alan kişinin performansını artırmayı amaçlayan bir program geliştirmeye dönük verilen konsültasyon ise konsültasyon alan kişi merkezli yönetimsel konsültasyon (consultee-centered administrative consultation)dur (Caplan, 1995; Dollarhide ve Saginak, 2003; Muro ve Kottman, 1995). Sunulan bu dört tip konsültasyon modeli, bireylerle, gruplarla ve ebeveyn, öğretmen, yönetici ve diğer kurumlarda çalışan meslektaşlardan oluşan organizasyonlarla yapılacak konsültasyon çalışmaları için uygun stratejiler planlamakta kullanılmaktadır.

Davranışsal Konsültasyon Modeli. Davranışsal konsültasyon modeli, 1977'de Bergan tarafından operant (edimsel) öğrenme teorisinden esinlenilerek geliştirilmiştir. Daha sonra 1990'da Bergan ve Kratochwill tarafından genişletilerek en yaygın olarak kullanılan, ampirik destekli konsültasyon modeli olmuştur (Crothers ve diğ., 2008). İfade edildiği üzere model, davranışsal psikoloji ve öğrenme teorisine dayanmaktadır. Davranışsal konsültanlar daha çok insan davranışının nasıl kazanıldığı ve nasıl değiştirilebileceği ile ilgilenmektedirler. Davranışsal modele dayalı konsültasyon sürecinde ise konsültan davranışsal teknikleri dolaylı yaklaşımla birleştirilerek hizmet sunmaktadır. Davranışsal konsültasyon modelinde amaç sadece dolaylı olarak hizmet sunulan kişiye istendik davranışların kazandırılması değil aynı zamanda davranışın meydana geldiği çevrede değişiklikler oluşturmaktır (Muro ve Kottman, 1995).

Davranışsal konsültasyon modelinde konsültasyon süreci dört aşamadan meydana gelmektedir. Bunlar (1) problemin tanımlanması, (2) problemin analizi, (3) planın uygulanması ve (4) problemin değerlendirilmesidir. Bu süreçte konsültan ve konsültasyon alan kişi işbirliği içerisinde davranışsal yaklaşımı kullanarak çalışmaktadır. Ancak diğer konsültasyon modellerine kıyasla konsültanın bu

modeldeki rolü, yapılandırılmış ve yönlendirici bir tarzdadır. Başka bir deyişle konsültan daha çok uzman rolündedir. Bundan dolayı izlenecek yöntemin planlanmasında, kullanılacak tekniklerin belirlenmesinde daha aktif bir rol oynamaktadır (Davis, 2005; Muro ve Kottman, 1995).

Bu konsültasyon türünde problem belli bir davranışla tanımlanır. Katılımcılar tarafından bu davranış analiz edilir ve değişimi sağlayacak stratejiler ya da gözlenebilir, ölçülebilir amaçlar belirlenir. Bununla ilgili olarak "Problem davranış ne zaman meydana gelmekte?", "Meydana geldiği zaman sınıfta ne olmakta?", " Problem davranışı tetikleyen gözlenebilir herhangi bir durum mevcut mu?", "Evde meydana geliyor mu?" gibi sorulara yanıtlar aranmaktadır. Bu sorulara alınan yanıtlara göre de çevresel koşullarda gerekli düzenlemeler yapılarak davranış değişikliği sağlanmaya çalışılır (Wilkinson,2005).

Adleryen Konsültasyon Modeli. Adleryen konsültasyon modeli, okullarda yaygın olarak kullanılan ve Adleryen gelenekten gelen diğer bir modeldir. Modelin gelişiminde en önemli katkı Don Dinkmeyer'e aittir (Muro ve Kottman, 1995). Adleryen konsültasyon modeli, Adler'in Bireysel Psikoloji'sinin temel ilkeleri üzerine kurulmuştur. Buna göre her bir davranış kendi içinde bir anlam barındırmakta ve tüm davranışlara bütüncül bir şekilde bakılmalı, değerlendirilmelidir. Çünkü davranışlar çocuk ya da bireylerin kişisel algılarını yansıtmaktadır. Adler'e göre insanın motivasyonu, anlam mücadelesinden kaynaklanmaktadır. Bu motivasyon sonucu oluşan davranışlar ise her bir birey için sosyal bir anlama sahiptir. İnsanın temel ihtiyacı ise ait olma ihtiyacıdır (Dinkmeyer ve Carlson, 2006). Konsültan süreçte bu gibi temel bilgilere sahip olmalı ve konsültasyon alan kişinin getirdiği bilgileri bu bilgilere göre yorumlamalıdır.

Bu konsültasyon modelinin amacı çocuk ya da öğrencilerin sorunlarıyla çalışmaya ilişkin olarak ebeveyn, öğretmen gibi çocuğun yaşamında anlamlı bir yere sahip yetişkinlerin yeteneklerinin geliştirilmesidir. Süreçte ast-üst ilişkisinin aksine eşitlik ve işbirliği benimsenmektedir.

Adleryen konsültasyon süreci (1) ilişkinin geliştirilmesi, (2) problemi belirleme ve amaç oluşturma, (3) araştırma, (4) müdahale ve planlama, (5) izleme ve sonlandırma olmak üzere beş aşamada gerçekleşmektedir (Dollahide ve Saginak, 2003). Adleryen konsültasyon genellikle öğretmen ya da diğer bir yetişkinden gelen yardım çağrısı ile başlamaktadır. İlk aşamalarda konsültanın cesaretlendirme tekniğini etkin bir şekilde kullanması gerekmektedir. Adleryen konsültan soruna ya da kaygıya neden olan duruma bir takım anlayışıyla yaklaşmaktadır. Konsültan ve konsültasyon alan kişi, birlikte durumla ilgili ne tür bir bilgiye ihtiyaç duyduklarına karar vermektedirler. Daha sonra ise konsültasyon alan kişi / öğretmen, öğrenci ile ilgili anekdotları konsültana aktarmaktadır. Eğer gerekli görürse konsültan, sınıfa gidip öğretmen ve öğrenci arasındaki etkileşimi, çocuğun tepkilerini gözlemlemekte, çocuğun davranışlarının ne gibi bir sosyal anlama sahip olduğunu tespit etmektedir. Gerekli bilgi toplandıktan sonra konsültan ve öğretmen birlikte durum değerlendirmesi yapmaktadırlar. Konsültan, öğretmenin öğrencinin durumunu sosyal ilgi, cesaretlendirme, aşağılık ve üstünlük kompleksi, aile dinamikleri ve doğum sırası gibi kavramlar aracılığıyla Adleryen çerçevede anlamasına yardımcı olur. Daha sonra duruma uygun müdahaleler belirlenmekte, öğretmen tarafından uygulanmakta ve sonuçlar birlikte değerlendirilmektedir (Crothers ve diğ., 2008; Muro ve Kottman, 1995).

Birleştirilmiş Davranışsal Konsültasyon Modeli. Birleştirilmiş davranışsal konsültasyon modeli, adından da anlaşıldığı üzere davranışsal konsültasyon modelinin farklı bir türüdür. Model, aynı zamanda geleneksel öğretmen merkezli ve aile merkezli konsültasyon yaklaşımlarının birleştirilmiş halidir (Sheridan ve Kratochwill, 2007). Birleştirilmiş davranışsal konsültasyon modeli, öğretmen ve ebeveynlerin konsültasyon sürecinde konsültasyon alan kişiler olarak bir arada, öğrenci ile ilgili akademik, sosyal ve davranışsal konularda çalıştıkları yapılandırılmış ve dolaylı konsültasyon türüdür (Sheridan ve Kratochwill, 1992). Ekolojik yaklaşımı benimseyen bu modele göre çocuk, gelişim süreci boyunca çeşitli sistemler içerisinde ya da arasında işlevini yerine getirmektedir. Bu sistemler arasında çocuğun yaşamında öne çıkan iki sistem, ev ve okul sistemleridir. Öğrenci, aile ve okul karşılıklı olarak birbirlerinin üzerinde etkiye sahiptir. Ayrıca ev ve okul sistemleri arasındaki etkileşim, çocuğun pozitif gelişimi için temel teşkil etmektedir. Birleştirilmiş davranışsal konsültasyon modeli bu nedenle ailelerin

çocuğun öğrenme ve gelişim süreçlerinde hayati bir role sahip olduğunu kabul etmekte, amaç belirleme ve karar verme süreçlerinde ebeveynleri eşit katılımcılar olarak konsültasyon sürecine dahil etmektedir. Ayrıca bazı durumlarda, çocukla ilgili ve ona hizmet veren diğer yetişkinleri de sürece dahil etmektedir. Böylece model, çocuğun ihtiyaçlarına cevap vermek üzere çocukla ilgili yetişkinler ve sistemleri eşitlikçi ve işbirlikçi tarzda bir araya getirerek etkileşimlerini korumakta ve geliştirmektedir (Sheridan ve Kratochwill, 2007).

Birleştirilmiş davranışsal konsültasyon modelinin 4 ana amacı bulunmaktadır: (1) mevcut problemin çözümü için sorumluluk paylaşımını gerçekleştirmek, (2) çocuk, aile ve okul arasındaki iletişimi geliştirmek, (3) mevcut probleme ilişkin, taraflara pratik ve geniş bilgi kazandırmak, (4) çocuk, ebeveyn ve öğretmenin becerilerini geliştirmek (Sheridan ve Colton, 1994).

Birleştirilmiş davranışsal konsültasyon modelinde süreç 4 aşamada gerçekleşmektedir: (1) ihtiyacın (problemin) tanımlanması, (2) ihtiyacın (problemin) analizi ve müdahalelerin geliştirilmesi, (3) müdahale planının uygulanması, (4) müdahale planının değerlendirilmesi (Sheridan ve Kratochwill, 2007). Bu süreç içerisinde ebeveynler, öğretmenler ve katılımı gerekli görülürse diğer yetişkinler çocukla ilgili sorunlar üzerinde yapılandırılmış problem çözme süreci içerisinde konsültanla birlikte çalışmaktadırlar. Katılımcılar hep birlikte çocuğun probleminin tanımlanmasında, bu probleme uygun müdahalelerin geliştirilmesi, uygulanması ve değerlendirilmesinde sorumluluk almaktadır. Bütün konsültasyon aşamaları bu şekilde konsültan tarafından ebeveyn ve öğretmenlerle birlikte eş zamanlı bir şekilde yürütülmektedir (Sheridan ve Colton, 1994).

Birleştirilmiş davranışsal konsültasyona ilişkin yapılan çalışmalar anksiyete problemleri, akademik problemler, sosyal beceri eksiklikleri, irrasyonel korkular gibi çocuk ve ergenlerde yaygın olarak görülen sorunlarda etkili olduğunu göstermektedir (Sheridan ve Kratochwill, 2007).

Okul Temelli Konsültasyon Sürecinde Taraflar

Konsültasyon çalışmalarının yoğun bir şekilde yürütüldüğü ortamlardan birisi de toplum hayatının mikrokosmosu olan okullardır. Çünkü günümüz eğitimcileri, okullarda çok sayıda sıkıntılarla yüz yüze gelmektedir. Sosyal ve demografik değişiklikler ise öğrencileri akademik, davranışsal ve duygusal boyutta risk altına almaktadır. Ayrıca yöneticiler, ebeveynler ve diğer okul çalışanları da okulun öğrenme ikliminden etkilendiklerinden öğrenci ve öğretmenlerle birlikte yardım için uygun kitle olarak görülmektedir (Conoley ve Conoley, 1990). Bunlara ek olarak kişisel ve eğitsel sorunlara ilişkin yardım ihtiyacı içerisinde olan öğrencilerin, sadece okullardaki psikolojik danışmanlar tarafından ilgilenilemeyecek kadar çok sayıda olması okullarda konsültasyon hizmetinin önemini daha da çok artırmaktadır (Dougherty, 2000).

Okul temelli konsültasyon, okul danışmanı ile konsültasyon alan kişi arasında işbirliğine dayalı olarak sistematik problem çözme sürecinin işletilerek sunulduğu psikolojik ve eğitimsel bir hizmettir (Zins, 1993). Okullarda yürütülen konsültasyon çalışmaları, okulun üyelerinin (öğrenci, öğretmen, yönetici, ebeveyn gibi) işlevlerini başarılı bir şekilde yerine getirebilmeleri için okulla ilgili problemlerin çözümüne odaklanmaktadır. Okul temelli konsültasyonun amacı, öğrencinin iyi oluşunu ve performansını artırmak; öğretmen ve yöneticilerin öğrenciye yardımcı olmalarını sağlayacak güçlü metodlar öğrenmelerini sağlamak; ebeveynlerin çocuklarının okul yaşamına katılmalarını sağlamak olarak ifade edilmektedir (Riley, 1996). Bu amaç ise konsültanların (okul psikolojik danışmanı), dolaylı bir şekilde yardıma ihtiyaç duyan kişiye (öğrenci) doğrudan çalıştığı konsültasyon alan kişi (okul yöneticisi, öğretmen, ebeveyn gibi) aracılığıyla yardım sunması ile gerçekleşmektedir. Bu süreçte konsültasyonda, öğretmen ya da ebeveynle çalışarak öğrencinin ihtiyaçlarını belirlemek ve ihtiyaca uygun plan ve uygulamaları tasarlamak için çalışılmaktadır. Böylece okullarda yürütülen konsültasyon çalışmalarıyla okul ve ev iklimi pozitif olarak etkilenmekte, okul danışmanlarının etki alanları genişlemektedir (Dougherty, 2000). Aşağıda okul psikolojik danışmanlarının okul yöneticileri, öğretmenler ve ailelerle yürüttükleri konsültasyon çalışmalarına ilişkin açıklamalar verilmiştir.

Okul Yöneticileriyle Konsültasyon. Okullarda konsültasyon çalışmalarının ne derece kabul edileceğinde ve uygulanacağında okul yöneticisinin rehberlik hizmetlerine ilişkin algıları önemli bir rol oynamaktadır.

Genellikle psikolojik danışmanın rollerine ilişkin geleneksel bir anlayışa sahip yöneticilerin konsültasyon çalışmalarına direnç göstermesi muhtemeldir. Bu nedenle okul psikolojik danışmanları sadece yöneticileri konsültasyon hizmetine ilişkin bilgilendirmekle kalmamalı aynı zamanda bu hizmetlerde onlara da yer vermelidir (Bramlett ve Murphy, 1998). Bu amaca dönük olarak psikolojik danışmanlar, yöneticilerle öncelikli olarak pozitif bir çalışma ilişkisi kurmalıdır. Sonrasında yöneticilerle konsültasyon çalışması yaparak onlara konsültasyon kapsamında düzenlenen ebeveyn eğitim gruplarının, sınıf yönetimi becerileri için verilen öğretmen eğitimlerinin, okul personeli ile gerçekleştirilen konsültasyon vaka uygulamalarının çocuğun başarısı üzerindeki etkisi anlatılmalıdır (Brigman ve diğ., 2005). Bu çalışmaların sonucunda ise yöneticiler, konsültasyon uygulamalarının okulun öğrenme iklimi üzerine olumlu etkilerinin olduğunu, öğretmenlerinin yeterliklerinin artmasına katkıda bulunduğunu, psikolojik danışmanların zamanlarını daha etkili olarak kullanmalarını sağladığını anlamakta ve konsültasyon çalışmalarına ilişkin olumlu bir tutuma sahip olmaktadır (Muro ve Kottman, 1995).

Psikolojik danışmanlar, okul yöneticisine belli öğrencilere ilişkin konsültasyon hizmeti verdikleri gibi, okullarda yürütülen programlarla ilgili olarak da konsültasyon hizmeti vermektedir (Dougherty, 2000). Bu süreçte psikolojik danışman, aile ve öğretmenlerle konsültasyon sürecinde kurdukları ilişkiye benzer bir ilişki kurarak yöneticilerle çalışmaktadır. Bu ilişki işbirliğine dayalı olarak gerçekleşmekte ve bir takım olarak problem tanımlanmakta, analiz edilmekte, çözümlenmektedir. Problem, ortak hipotezler ve öneriler doğrultusunda holistik bir şekilde ele alınmaktadır. Ayrıca konsültasyon sürecine, gerektiğinde problemi farklı açılardan ele almak üzere başka uzmanlar da dahil olmaktadır (Muro ve Kottman, 1995).

Öğretmenlerle Konsültasyon. Okullardaki konsültasyon çalışmalarının büyük bir bölümünü öğretmenlerle yapılan konsültasyon çalışmaları oluşturmaktadır. Öyle ki yapılan bir araştırmada psikolojik danışmanlar, öğretmenlerle yaptıkları konsültasyon çalışmalarına idealden daha fazla bir süre harcadıklarını ifade etmişlerdir (Agresta, 2004). Öğretmenlerle yapılan bu çalışmaların amacı genel olarak, hatalı inançları tespit ederek onların yerine yerleştirilebilecek alternatif inanç ve davranışları önermektir (Dinkmeyer ve Carlson, 2006). Ayrıca amaç olarak öğretmenlerin mesleki becerilerini artırmak ve psikoeğitimsel müdahalelerin etkisini genişletmek de ifade edilmektedir (Dougherty, 2000). Amaçlara yönelik olarak öğretmenlerle yürütülen konsültasyon çalışmalarına ise etkili ebeveyn konferanslarını yürütme, öğrencilerin benlik kavramını geliştirme, öğretim metodolojilerini seçme, çatışma çözümü ile uğraşma gibi çalışmalar örnek verilebilir (Margolis, 1990; Johns, 1992).

Dinkmeyer ve Carlson'a (2006) göre öğretmenlerle yürütülen konsültasyon çalışmalarını zaman zaman öğretmenlerin psikolojik danışmanlara ilişkin sahip olduğu algılar olumsuz olarak etkilemektedir. Genellikle öğretmenler konsültan olarak hizmet veren psikolojik danışmanları, öğretmenlerin uygulamalarını etkisiz olarak gören, çocuğa bir birey olarak davranılması, çocuğa ilgi ve sevgi gösterilmesi gibi klişe öğütler veren, çocukların savunucusu rolündeki kişiler olarak görmektedir. Bu algı ise öğretmenlerde konsültasyon alma konusundaki motivasyonu azaltmaktadır. Buna engel olmak için psikolojik danışmanlar, öğretmenlerin algısal alanlarına girmeleri gerekmektedir. Bunun için ise ulaşılabilir olmaları ve öğretmenlerin genellikle buldukları alanlar olan öğretmenler odasına gitmeleri gerekmektedir. Böylece onlarla yakın bir etkileşim geliştirebilmekte ve aralarındaki yapay engelleri ortadan kaldırebilmektedirler. Bu çabaların sonunda ise konsültanın öğretmenlere açıkça anlatması gereken şey şudur: konsültasyon, öğretmenlerin daha az stres ve gerilimle sorumluluklarını yerine getirmelerine yardımcı olmaktadır.

Psikolojik danışmanlar öğretmenlere yönelik bir konsültasyon süreci planlayacaklarında öğretmenlerin yoğun ders programları olması dolayısıyla öncelikle konu ile ilgili öğretmenlerin katılabileceği uygun bir gün ve zamanın belirlenmesi gerekmektedir. Ayrıca okul yönetiminin konsültasyon faaliyetine ilişkin bilgilendirilmesi önemlidir. Konsültasyon oturumlarının haftada bir kez olması ve kırk beş dakika ile bir saati geçmemesi önerilmektedir. Her bir oturumda ise öğretmenlerin yeni öğrendikleri fikirler, kavramlar ya da yöntemlere ilişkin soruları cevaplanmalı, oturumun sonunda öğretmenlerden öğrendikleri şeyleri özetlemeleri istenmesi tavsiye edilmektedir. Konsültasyon sürecinde psikolojik danışmanlar, uzman değil daha çok kolaylaştırıcı bir rol üstlenirler. Tüm yardım hizmetlerinde olduğu gibi konsültasyon hizmetinde de konsültasyon alan kişiler ilk oturumlarda konsültana bağımlı olmaya

eğilimlidirler. Eğer psikolojik danışman buna izin verirse konsültasyon, öğretmenlere probleme ilişkin sorumluluk almalarına yardımcı olma sürecinden çok bir ders verme süreci olabilmektedir (Muro ve Kottman, 1995).

Ailelerle Konsültasyon. Aile, bireyin gelişimi üzerinde en anlamlı etkiye sahip olan kurumdur. Çocuğun aile içerisindeki pozisyonu ve aynı zamanda kardeşleriyle olan ilişkisi muazzam bir etkiye sahiptir. Ailenin birey üzerindeki bu muazzam etkisini azımsamak ya da görmezden gelmek imkânsızdır. Ki toplumumuzda ailenin negatif ve pozitif etkileri birey üzerinde derin bir etkiye sahip olmaya devam etmektedir (Amatea, Daniels, Brigman ve Vandiver, 2004). Aile çevresi aynı zamanda güven, sevgi, yeterlik ve kabul gibi yaşama ilişkin temel anlayışların kazanıldığı bir çevredir. Aile içerisindeki bu çevre vasıtasıyla birey, inançlar, gelenekler ve değerleri algılamaktadır. Bütün bu etkiler sonuç olarak bireyin kendi sosyal, manevi, cinsel ve çalışmaya ilişkin benlik algılarını oluşturmada ve diğer insanlarla temel ilişkilerin geliştirilmesini sağlamaktadır. Ayrıca aile, ebeveyn ve kardeşlerin bireye kimlik kazanması ve dünyada kendine bir yer bulması için yardım ettiği ilk sosyalleşme çevresidir (Dinkmeyer ve Carlson, 2006).

Aile kurumuna benzer olarak bireyin gelişimi ve öğrenmesi üzerinde etkili olan diğer bir kurum ise okuldur. Dolayısıyla okul psikolojik danışmanları, iki önemli kurum olan okul ve aile arasında anlamlı ilişkiler kurmalıdır. Çünkü birey hayatındaki bu iki kurumun doğrudan iletişim kurarak birbirlerini anlamaları ve çocuğa yardım için ortak olarak hareket etmeleri kritiktir (Strother ve Jacobs, 1986). Bu ilişkilerin kurulmasında kullanılabilir önemli yöntemlerden birisi de aile konsültasyonudur. Aile konsültasyonu, taraflar arasında bilgi paylaşımını sağlamak, ebeveyn desteğini almak, çocuğun sorunları ile mücadele etmek, çocuğun gelişimini incelemek ve geleceğini planlamak için okul psikolojik danışmanlarının ve ailelerin bir araya geldikleri bir süreçtir (Ritchie, 1982). Tanımda da ifade edildiği gibi aile konsültasyonu, psikolojik danışman ve ebeveynlerin bir takım olarak çalışmalarına olanak tanımaktadır. Ayrıca aile konsültasyonu, ebeveynlere yapılan doğrudan yardımla çocuklara dolaylı olarak gelişim görevlerini başarılı bir şekilde yerine getirmeleri ve normal gelişimlerini olumsuz olarak etkileyebilecek okulla ilgili problemlerin önlenmesi gibi konularda yardım sunmaktadır (Conroy ve Mayer, 1994).

Aile konsültasyonunun belli amaçları bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şu şekildedir : (1) ebeveynlerin çocukların davranışları üzerindeki etkilerini anlamalarına yardımcı olmak, (2) çocuk- ebeveyn ilişkilerinin geliştirilmesi için gerekli becerileri ebeveynlerin öğrenmelerine yardımcı olmak, (3) ebeveynlerin çocuk eğitimine ilişkin sahip olduğu fikirler ve metotlara yönelik geri dönütler almalarını sağlamak, (4) ebeveynlerin çocuğun istenmeyen davranışlarıyla nasıl baş edebileceklerini anlamalarına yardımcı olmak, (5) okul psikolojik danışmanlarının çocuğun okul dışındaki dünyalarını anlamalarını sağlamak (Dinkmeyer ve Carlson, 2006; Muro ve Kottman, 1995; Strother ve Jacobs, 1986). Ailelerle konsültasyon çalışmaları yürütülürken genel olarak bu amaçlar göz önünde bulundurulmaktadır.

Ailelerle konsültasyon çalışmalarının uygun bir zamanda ve bağlamda yürütülmesi de önemli görülmektedir. Ritchie (1982), bir çalışmasında ailelerle konsültasyon çalışmalarının yürütülmesinde şu durumların uygunluk içerdiğini ifade etmektedir: (1) çocuğun okula kaydı yapılırken, (2) çocuk ders seçimi yaparken (3) ebeveyn, çocuğun ilerleyişini ve durumunu değerlendirmek istediği zaman, (4) ebeveyn, engelli çocuğu için eğitimsel bir program planlamayı istediği zaman, (5) ebeveyn, çocuğunun kariyer planlamasını değerlendirmek istediği zaman, (6) çocuk okula yönelik zayıf bir tutum gösterdiğinde, (7) çocuğun, akranlarıyla, öğretmenleriyle ve ebeveynleriyle kişilerarası ilişkilerini ilerletmesi gerektiğinde, (8)çocukta, duygusal problemlere ilişkin belirtiler görüldüğünde, (9) çocukta, evde ya da okulda yıkıcı davranışlar görüldüğünde. İfade edilen bu durumlar ailelerle yürütülen konsültasyon çalışmalarının yürütülmesinin uygun olduğu düşünülen bazı durumları içermektedir. Bu çerçevede gerçekleşen ve ihtiyaç duyulan her durumda konsültasyon çalışmaları yürütülmektedir.

SONUÇ

Konsültasyon sürecinin etkili bir şekilde yürütülebilmesinde okul psikolojik danışmanlarının konsültasyona ilişkin bilgi ve becerilere sahip olmaları oldukça önemlidir. Çünkü konsültasyona ilişkin

bilgi ve beceriler, okul psikolojik danışmanlarının konsültasyon hizmetinin ne olduğunu ve nasıl uygulanacağını kavramalarını sağlamaktadır. Bu kavrayış ise konsültasyon çalışmalarının etkili bir şekilde yürütülmesini sağlayarak taraflar arasında ortak bir rehberlik anlayışının oluşmasının ve kaynakların bu anlayışa uygun bir şekilde kullanılmasının önünü açacaktır. Buradan hareketle öncelikle okul psikolojik danışmanı adaylarının konsültasyona ilişkin bilgi ve becerileri edinmelerini sağlayacak kuramsal ve uygulamaya dayalı dersler, meslek elemanlarını yetiştiren Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık anabilim dallarının lisans ve lisansüstü programlarına konulabilir. Ayrıca meslek sürecinde okul psikolojik danışmanlarının bu ihtiyacına yönelik olarak ise Milli Eğitim Bakanlığı'nın koordinasyonunda RAM'lar ve üniversitelerle işbirliği içerisinde konsültasyona yönelik hizmet içi eğitimler düzenlenebilir.

Not 1: Bu makale, Prof. Dr. Mehmet Güven danışmanlığında Arş. Gör. Abdullah Mücahit Aslan tarafından hazırlanan "Okul Psikolojik Danışmanlarının Ailelerle Yürüttükleri Konsültasyon Çalışmaları" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Not 2: Bu çalışma 14-15 Nisan 2017 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen 2nd World Congress on Lifelong Education- WCLE'de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

Agresta, J. (2004). Professional role perceptions of school social workers, psychologists and counselors. *Children and Schools*, 26(3), 151-164.

Akman, Y. (1994, Nisan). *Okullarda psikolojik danışma ve rehberlik servislerinde verilen konsültasyon hizmetlerinin yeri ve önemi*. 1. Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sözlü olarak sunulmuştur. Adana, Çukurova Üniversitesi.

Akman, Y. (2002). Okullardaki konsültasyon çalışmaları ve ruh sağlığı konsültasyon modeli. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(18), 7-13.

Amatea, E., Daniels, H., Brigman, N., & Vandiver, F. (2004). Strengthening counselor-teacher-family connections: The family-school collaborative consultation project. *Professional School Counseling*, 8(1), 47-56.

American School Counselor Association. (2004). *The ASCA national model: A framework for school counseling programs*. American School Counselor Association.

Bramlett, R.K., & Murphy, J.J. (1998). School psychology perspectives on consultation: Key contributions to the field. *Journal of Educational and Psychology Consultation*, 9, 29-55.

Brigman, G., Mullis, F., Webb, L., & White, J. (2005). *School counselor consultation*. New Jersey: John Wiley & Sons.

Caplan, G. (1970). *The theory and practice of mental health consultation*. New York: Basic Books.

Caplan, G., Caplan, R.B., & Erchul, W. P. (1994). Caplanian mental health consultation: Historical background and current status. *Consulting Psychology Journal: Practice and Research*, 46, 2-12.

Caplan, G. (1995). Types of mental health consultation. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 6(1), 7-21.

Conoley, J.C., & Conoley, C.W. (1990). Staff consultative work in schools. Bulunduğu Eser: Jones, N. & Frederickson, N. (Ed.), *Refocusing educational psychology* (s. 84-103). London: Falmer.

Conroy, E., & Mayer, S. (1994). Strategies for consulting with parents. *Elementary School Guidance & Counseling, 29*, 60-66.

Council for the Accreditation of Counseling and Related Educational Programs. (1997). *CACREP accreditation standards and procedures manual*. Council for the Accreditation of Counseling and Related Educational Programs.

Crothers, L.M., Hughes, T.L., & Morine, K.A. (2008). *Theory and cases in school-based consultation*. New York: Taylor & Francis.

Curtis, M. J., & Stollar, S. A. (1995). Best practices in system-level consultation and organizational change. Bulunduğu Eser: Thomas, A. & Grimes, J. (Ed.), *Best practices in school psychology* (s. 51-58). Washington, DC: National Association of School Psychologists.

Davis, K. M. (2005). School-based consultation. Bulunduğu Eser: Sink, C. S. (Ed.), *Contemporary school counseling: Theory, research and practice* (s. 297-326). Boston: Lahaska.

Dinkmeyer, D. (1968). The counselor as consultant: Rationale and procedures. *Elementary School Guidance and Counseling, 3*, 187-194.

Dinkmeyer, D., & Carlson, J. (2006). *Consultation: Creating school-based interventions*. New York: Taylor & Francis.

Dollarhide, C.T. & Saginak, K.A. (2003). *School counseling in the secondary school: A comprehensive process and program*. Boston: Allyn & Bacon.

Dougherty, A.M. (2000). *Psychological consultation and collaboration in school and community settings*. Belmont, CA: Wadsworth.

Erchul, W. P., & Martens, B.K. (2010). *School consultation: Conceptual and empirical bases of practice*. New York: Springer.

Gallessich, J. (1980). Consultation. Bulunduğu Eser: Delworth, U., Hanson, G. R. & Associates (Ed.), *Student services: A handbook for the profession* (s. 313-330). San Francisco: Jossey-Bass.

Gibbs, J. T. (1980). The interpersonal orientation in mental health consultation: Toward a model of ethnic variations in consultation. *Journal of Community Psychology, 8*, 195-207.

Harrison, T. C. (2004). *Consultation for contemporary helping professionals*. Boston: Pearson Education.

Johns, K. M. (1992). Lowering beginning teacher anxiety about parent-teacher conferences through role-playing. *School Counselor, 40*, 146-152.

Kepçeoğlu, M. (1994). *Psikolojik danışma ve rehberlik*. Ankara, Özerler.

Kong, J. (2011). Development and validation of the multicultural school-based consultation competency scale. Doctoral Dissertation, The City University of New York Institute of Educational Sciences, New York.

Kurpius, D. J., & Lewis, J. E. (1988). Introduction to consultation: An intervention for advocacy and outreach. Bulunduğu Eser: Kurpius, D. J. & Brown, D. (Ed.), *Handbook of consultation: An intervention for advocacy and outreach* (s. 1-4). Alexandria, VA: American Association for Counseling and Development.

- Kuzgun, Y. (2008). Rehberlik ve psikolojik danışma. Ankara: Nobel.
- Margolis, H. (1990). Helping implement co-operative learning. *School Psychology International*, 11, 309-318.
- Muro, J.J. & Kottman, T. (1995). *Guidance and counseling in the elementary and middle schools: a practical approach*. Dubuque: Wcb Brown & Benchmark.
- Myrick, R.D. (1997). *Developmental guidance and counseling: A practical approach*. Minneapolis: Educational Media.
- Parsons, R. D., & Kahn, W. J. (2005). *The school counselor as consultant: An integrated model for school-based consultation*. Belmont: Thomson.
- Riley, R. W. (1996). Improving America's schools. *School Psychology Review*, 25, 477-484.
- Ritchie, M. H. (1982). Parental consultation: Practical considerations. *School Counselor*, 29, 402-410.
- Schmidt, J. J. (1999). *Counseling in school*. Boston: Allyn & Bacon.
- Sheridan, S. M., & Kratochwill, T. R. (1992). Behavioral parent-teacher consultation: Conceptual and research considerations. *Journal of School Psychology*, 30, 117-139.
- Sheridan, S. M., & Colton, D. L. (1994). Conjoint behavioral consultation: A review and case study. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 5, 211-228.
- Sheridan, S. M. & Kratochwill, T. R. (2007). *Conjoint Behavioral Consultation*. New York: Springer.
- Strother, J., & Jacobs, E. (1986). Parent consultation: A practical approach. *The School Counselor*, 33(4), 292-296.
- Thompson, R. (1992). *School counseling renewal: Strategies for the twenty-first century*. Indiana: Accelerated Development.
- Wilkinson, L. A. (2005). Bridging the research-to-practice gap in school-based consultation: An example using case studies. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 16, 175-200.
- Zins, J. E. (1993). Enhancing consultee problem-solving skills in consultation. *Journal of Counseling and Development*, 72(2), 185-190.